

derne, og hvad der er hans (ofte plausible) teori. Desuden gives den nødvendige baggrundshistorie, blandt andet om johannitterne og om den vigtige salthandel ved Kattegatskysten.

Bogen bygger på omfattende læsning, og skal man sluttelig drille lidt,

kan man beklage, at han anvender anmelderens over 30 år gamle Friis-stamtavle uden at kende hans kun fem år gamle arbejde om blandt andet forholdet mellem den vestjyske slægt Sort og de sjællandske Lilliesparrer.

Troels Dahlerup

NYERE TID

H. Hertzum-Larsen (udg.): *Kongens Retterting. Register til Herredagsdomme 1616-1650*. (Hertzums Forlag, 1996). 250 s., 210 kr.

H. Hertzum-Larsen (udg.): *Jyske domme og dokumenter 1440-1700*. (Hertzums forlag, 1998). 574 s., 280 kr.

Protokollerne fra Kongens Retterting udgør et væsentlig bidrag til den danske retshistorie, og det er af samme årsag kun godt, at der gøres et arbejde for at tilgængeliggøre disse retssager for et større publikum.

Hertzum-Larsens *Kongens Retterting. Register til Herredagsdomme 1616-1650* er et navneregister, opdelt efter protokoller, til de domme, der blev afsagt mellem 1616 og 1650. Det medfører, at brugeren enten skal vide, at den person, der eftersøges, havde en sag verserende for domstolen netop det år. Eller også skal de 250 sider læses igennem i håbet om, at den bestemte person, der eftersøges, optræder i protokollerne. Alene som navneregister er udgivelsen umådelig svær at anvende, og det må da håbes, at der i det mindste følger et sagregister.

Jyske domme og dokumenter 1440-1700 er udsprunget af Hertzum-Larsens forberedelser til udgivelsen af registre til herredagsdommene 1615-1650. Under dette arbejde blev han opmærksom på en række utrykte domme og do-

kumenter, der nu er blevet offentliggjort i denne publikation. Det drejer sig om 302 dokumenter og domme.

Systematikken i udgivelsen, hvis den da findes, er godt skjult. Det oplyses, at da Hertzum-Larsens interesse især har været rettet mod de tre Horne herreder, »er der en del med herfra«. Er alle domme fra disse tre herreder med? Hvad er ellers med? Og hvorledes er udvælgelsen foretaget? Herredagsdombøgerne ophørte med enevældens indførelse i 1660, men ikke desto mindre findes der domme og dokumenter senere end dette tidspunkt. Hvorledes passer et skøde fra Mejlgård godsarkiv, Nr. Dyrs herred, fra 1660 ind i billedet eller for den sags skyld en rettertingsdom fra 1570 mellem Jacob Rostrup til Lergrav og sognepræsten i Holstebro Mads Hvid? I det mindste burde der i bogen have været en henvisning til den dom i herredagsdommene, som Hertzum-Larsen har benyttet.

Skal brugerne af denne udgivelse have glæde heraf, skal registre benyttes flittigt.

Jens Chr. V. Johansen

H. Hertzum-Larsen (udg.): *Syn på Ryttergods 1686*. (Hertzums Forlag, 1985). 239 s., 183 kr.

H. Hertzum-Larsen: *Udenbys personer nævnt i Odense-Skifter 1630-1750*.

(Hertzums Forlag, 1996). 257 s., 170 kr.

H. Hertzum-Larsen: *Kronens gårde og bol i Vester Horne herred og Kærgaard birk 1562-1643*. (Hertzums Forlag, 1998). 242 s., 180 kr.

H. Hertzum-Larsen: *I. Jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715*. (Hertzums Forlag, 1999). 202 s., 220 kr.

I de senere år har stadig flere forladt arbejdsmarkedet omkring halvtredsårsalderen. Mange har derefter kastet sig over slægtsforskning. Ret hurtigt bliver slægtens aner af bondestand ført tilbage til begyndelsen af 1700-tallet. Så er det enten ikke muligt at komme videre, eller også kan det lade sig gøre ved at kombinere en lang række kilder. I begge tilfælde er det fristende at begynde at foretage registreringer af oplysningerne i større kildegrupper. Kan man ikke finde flere aner, er det nærliggende at kaste sig over andre arkivundersøgelser, eller også kræver fortsat identifikation af forfædre, at man går et større materiale systematisk igennem. Adskillige amatørhistorikere arbejder for øjeblikket med gennemgang og systematisk registrering af oplysningerne i vidt forskellige kildetyper, f.eks. amtsjournaler eller tingbøger. De fleste af disse kildetyper er karakteriserede ved, at de mangler indholdsfortegnelse eller register af enhver art. Arbejde af den karakter må derfor ikke undervurderes. De tingbogsudgivelser, Landbohistorisk Selskab udgav i 1950'erne og 60'erne, er nu adskillige år senere blevet brugt til vægtige afhandlinger. Alle ved, at f.eks. tingbøgerne indeholder et unikt materiale til belysning af personal-, social-, rets- og økonomisk historie. Problemet er bare, at de er meget uhåndterlige at arbejde med.

Det er på den baggrund, Holger Hertzum-Larsens fire bøger må ses. Indledningsvis må påpeges den meget store

mangel, at bøgerne fuldstændig mangler en tilstrækkelig indledning og introduktion. Der savnes ganske en blot tilnærmelsesvis tilstrækkelig forklaring på, hvordan de gengivne kilder er opstået, og hvilke kriterier forfatteren har lagt til grund for sin udvælgelse. Men problemet er måske ikke så stort, som det umiddelbart forekommer. Ved enhver brug af materiale af den karakter må de primære kilder konsulteres.

Bogen om Odense købstads skifter adskiller sig enmæssigt lidt fra de tre øvrige og skal derfor omtales først. Bogen har ingen indledning, men må alligevel være en guldgrube for slægtsforskere. Første del er et register over alle de udenbys personer, der er nævnt i Odense købstads skifter 1630-1750 med angivelse af dato for omtalen, side i skifteprotokollerne (skulle egentligt have været folio), opholdssted og eventuel profession. Hertzum-Larsen anfører endvidere, om de pågældende var døde på det nævnte tidspunkt. Anden halvdel er et stednavneregister ligeledes med angivelse af dato og side. At denne bog er af uvurderlig betydning for slægtsforskere, er hævet over enhver tvivl. Ved et enkelt opslag kan konstateres, hvorvidt en person uden for Odense er nævnt i Odense købstads skifter, og hans familieforbindelser i Odense kan bestemmes. Er vedkommende f.eks. nævnt i skiftet efter sine forældre, kan slægtsforskeren måske her ved finde et nyt led i sin forslægt. Bogen må imidlertid også kunne anvendes til undersøgelser af odenseanernes handelsmæssige og andre forbindelser i udenbys egne i den periode.

Bogen *Syn på Ryttergods 1686* indeholder syn på hver enkelt gård udlagt som ryttergods i Skodborg, Vandfuld, Ulfborg, Hjerm, Ginding, Hind, Bølling, Nørre Horne, Øster Horne, Vester Horne, Skast, Karlslund, Frøs, Hviding, Anst, Brusk, Jerlev, Slavs og Gjørring-Malt herreder. Som indledning bringes

blandt andet instrukser for de kommissioner, som skulle forestå ryttergodset, en forordning for ryttergodset og – vigtigst af alt – indledningen til protokollen over synet. Hver enkelt bonde er nævnt med navn, hartkorn efter 1664- og 1688-matriklerne, ansættelse af udsæden og indavlingen, besætningens størrelse og bygningernes tilstand. Desuden findes en vurdering af bondens tilstand, ofte med oplysning, om han har modtaget forstrækninger. Bogen er forsynet med stednavneregister. Den ledsages af en kommentar af lektor Erik Helmer Pedersen, der blandt andet skriver: »Selv om en udskrivning som den anvendte ikke får alt med, ser det dog ud, som om alle de væsentlige oplysninger om bøndernes forhold er suget ud af det originale kilde-materiale«. Herved mindes brugeren om, at han skal konferere med det originale materiale. Der er imidlertid ingen tvivl om, at Hertzum-Larsen her har fremlagt en præsentation af datidens bondebefolkning, der ud over brug til slægtsforskning kan anvendes til at give et godt billede af bøndernes sociale, økonomiske og erhvervsmæssige forhold.

I de to seneste bøger koncentrerer Hertzum-Larsen sig om Vester Horne herred. *Kronens gårde og bol i Vester Horne herred og Kærgaard birk 1562-1643* bygger på uddrag af Riberhus' lensregnskaber. Sogn for sogn er gårdene nummererede, så de kan følges i de enkelte jordebøger. Desuden er fæsterskifter og betalinger af stedsmål uddraget af regnskabsbøgerne sammen med sagefaldsbetalinger og anført under hvert enkelt sogn. Bogen er forsynet med et personregister på 1.790 navne og et stednavneregister på 154 steder. I den korte indledning henvises til andre udgivelser med uddrag fra de pågældende lensregnskaber. For slægtsforskere kan bogen være en guldgrube, men den vil også være et godt udgangspunkt for social- og retshistoriske studier.

Den nyeste bog omhandler *I. Jyske nationale Regiments rytterbønder i Vester Horne herred 1678-1715*. Her lader forfatteren helt læseren i stikken, hvad angår forklaringer på, hvad det egentlig drejer sig om. Læseren skal bruge megen tid på at sætte sig ind i den administrationspraksis og lovgivning, der ligger bag. I første del af bogen refereres fra kasseregnskabet for rytterbønderne. Ud over sager om fæsterskifter har der været mange andre sager, som har været forelagt regimentsskriveren. De vil kunne danne grundlag for mangesidede studier. Derefter følger en specifikation over rytterbønderne. Til sidst følger sogn for sogn skattelisterne for familie- og folkeskat, kop- og kvægskat med videre. Der mangler en redegørelse for, hvem der ifølge lovgivningen skulle beskattes, men forfatteren har ret, når han nævner i forordet, at skattelisterne er uundværlige til slægtsforskning og kan blottlægge mange slægtsrelationer. Det vil også være oplagt at bruge dem til socialhistoriske studier og lignende. Bogen er forsynet med et personregister, der for skattelisternes vedkommende dog kun dækker udvalgte år.

Kritikken til trods er der imidlertid ingen tvivl, om at Hertzum-Larsen har præsteret et arbejde, der er en guldgrube for slægtsforskere, men også vil kunne blive til allerstørste nytte for faghistorikere. Hertzum-Larsens arbejde viser også, at slægtsforskningen står i et dilemma. Mange begynder på slægtsforskning ud fra et ønske om at lære, hvordan forfædrene har levet, men ofte bliver det kun til en gold registrering af navne. Vil man det første, kan det give stof til mange års arbejde.

Jens Skriver

Knud E. Korff: *Ret og pligt i det 17. århundrede. Retspraksis samt økonomiske, sociale og kriminelle for-*